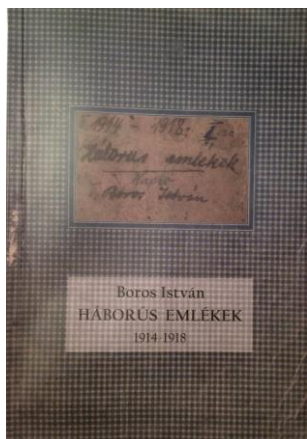

KOVÁCS FLÓRA

„Feltekintek a csillagos nagy égre”

BOROS ISTVÁN: HÁBORÚS EMLÉKEK. 1914–1918

Makó, 2019
208 oldal, 3300 Ft

”

Boros István *Háborús emlékek* című naplókötete leginkább tematikája okán népszerű, hiszen egy alföldi településről, Makóról származó fiatal férfi első világháborús tapasztalatait mutatja be. Boros írása nem csupán egy harcterre összpontosít, a könyvre vonatkozó reflexiók mégis egyet, a doberdóit hangsúlyozzák erőteljesen. Ennek oka e front nagyszámú emberáldozata, valamint Szeged környékének kollektív emlékezete. A kettő nem függetleníthető egymástól. Emellett nemcsak hazánk és a szűkebb térség, hanem az olaszok számára is jelentős Doberdó. Erre bizonyíték mindkét fél esetében a megőrzés legelemibb módja, a dalban való rögzítés: gondoljunk csak a mi *Doberdó*-dallamunkra vagy az olaszok *Fuoco e mitragliatrici* énekére.

A *Háborús emlékek* nyers változata szerzője életében ki nem adott kézirat formában élt. Egy családi költözködésnek hála került elő, majd fogalmazódott meg a rokonságban, hogy szerkesztés után megjelentethető. Ezzel sikerült teljesíteni Boros álmát, aki mindvégig a publikálásban reménykedett. A napló a magyar és az olasz történészek, múlt iránt érdeklődők együttműködésének köszönhetően idegen nyelvű fordításban szintén olvashatóvá vált. A rá irányuló kíváncsiságot pedig csak fokozza, hogy a helyi, Makói Városi Televízió *Háborús emlékek* könyvhöz kötődő, *Egy elveszett napló nyomában...* című dokumentumfilmje díjazásban részesült.

Boros első soraiban közli pontos születési adatait, mivel a napló hitelességét szándékszik megalapozni. Az írás létezésénél fogva, fennmaradásából következően képes tanúsítani a múltat. Szerzője halála után is alkalmas erre. A *Háborús emlékek* mint harcokat lefestő napló nem szokatlan módon azonban még a sebek, a sérülések lejegyzésével az íráson belülről is emel egy igazolást: a seb, a sérülés bizonyítja (tanúsítja) a csatát, amely kettő megtörténtét viszont a napló tanúsítja. Boros szövegében ezen túl szerepel a császári és ki-

rályi szegedi 46-os gyalogezred nevezetes fája, amely majd a múzeumba kerül, hogy hírül adja a katonák tetteit. E növény kérgébe vési a katona a nevét, az eseményt pedig később megörökíti. A tanúsítás sora tehát tetten érhető. („Július 13-án megkeressük az ezred fáját, mert azt mondják, hogy holnap vagy holnapután elviszik a szegedi múzeumba. Elmegyünk mi is: Szabó, Engedi, D. Nagy stb. Azt mondják, az ezrediroda előtt van, meg is leljük. Kb. 3 m hosszú, egynegyed méter széles fatörzs, néhol már úgy van összepántolva, hogy szét ne hulljon. Rengeteg név van rajta. Én is rávésem a nevemet, egyet sóhajtván.”, 125.)

A szerző ez emlékezőszövegét kétségkívül a nyilvánosságnak szánta. Természetszerűleg ez a kijelentés majdnem minden napló esetében megtehető. Ehhez nem szükséges elfogadnunk a környezet kijelentéseit, sokkal inkább a műfajból és a *Háborús emlékek* nyelvi egységeiből vonhatunk le következtetéseket. A naplóról nem egy esetben alkalmaz megszólításokat, kiszólásokat, amelyek címzettje nehezen állapítható meg. Nyelvi formájuk olvasóra (olvasókra) utalhat, ugyanakkor a történeten (szövegen, emléken) belüli címzett (címzettek) tűnik (tűnnek) többször elfogadhatónak: „[b]eleesik a fejük a lángcsóvába. Nézzétek!”, „[f]igyelni gyerekek nagyon!”, „[n]em, nem, látjátok, hogy hullámszik, most éppen játszik a tenger.”, „[n]ézzétek, rengeteg a halott, az még ott mozog” (46, 52, 119, 138). Külön csoportot képeznek továbbá azok a megszólítások, amelyek egyértelműen az anya felé irányulnak. Kiemelt szerepük végig érvényes, az érzelmi telítettség ezeknél a legerősebb („Nem mulatás ez anyám, hiszen énekelni nem illik, mind keserves nóták, nem is víg nóták, olyat nem is tudunk dalolni”, 167–168).

A nyelvi formák (is) jelzik a közösséghez való tartozás igényét. Boros mint katona számára rendkívüli jelentőséggel bír a haza. A könyvre vonatkozó megjegyzésekben kevésbé taglalt, a Kárpátokban bekövetkezett harcok leírásánál lelhetőek fel az ilyen utalások. Ezeknél az ütközeteknél ugyanis a Magyarországon vagy a határon elhelyezkedés kulcsfontosságú lehet: „[e]z a határ a magyar határ! Éljen Magyarország, éljen a haza, éljen a magyar határ! Ha már meghalunk, legalább magyar földbe temetnek el és Magyarország lesz a sírunk” (48). A kötet egészében azonban a szűkebb szülőföld és közösség aláhúzott. A makói társak, az összetartozás vagy a Makó városához közeledés egy-egy utazásnál életmentőnek minősül. Az egy városból származás és az ebből eredő egységek megindító sorokban is mutatkoznak: „[m]i, makóiak, földiek felkértük és megígértük egymásnak, hogyha bármelyikünk is elesik vagy megsebesül, lehetőleg tudassuk egymás szüleivel vagy hozzátartozóival. Meghalás esetén egy kis búcsúztató verssel, vagy levéllel ki mit tud, írjon haza” (80). Doberdónál a makóiak dombja elnevezés csakugyan a fokozott egymáshoz kapcsolódás tényét támasztja alá: „[e]ste gyülekezünk a makóiak dombján és elbeszélgetünk 10 óráig és lefekszünk” (126). A szülővárosba eljutás viszont az áthelyezések, a sebesülések révén mehet végbe. Ehhez szükséges időnként kisebb csalás, így a vonatok csatlakozásának elszalasztása, az átszállások elrontása: „[u]gyan hogy lehetne Makót útba ejteni? Már egy év után jól esne megnézni szüleimet, meg még az otthont is, meg a menyasszonyomat. Nézem a mars parancsot: útirány Linz, Bécs, Budapest, Arad, Brassó, nem Szeged felé. Na de magam vagyok! Majd eltéveszttem magam, akármi is lesz. Irány Makó!” (102).

Amikor a hazai kapcsolatok nem valósíthatók meg, akkor fontosak lesznek olyan külső érintkezések, amelyek közösséget teremthetnek. Ezek között a nőekkel való találkozások különös helyet foglalnak el. A hadikórházban való lét és a felépülés szolgálat alkalmat kisebb, múltó flörtökre, esetleges viszonykezdeményekre, amelyek mélységéről csak a féltékenység

felsejléséből következtethetünk: „ismét Rosennel találkoztam. Vele is elég jól telik az idő, de emez meglátja, akkor megharagszik és ír annyi finzfanczikot, hogy még tán az igazi német sem igen tudja elolvasni” (98).

Boros írásán végigvonul a nyelvi megformáltság igénye. Egy-egy részletében olyan költői képek is feltűnnek, amelyek megközelítik Somogyváry Gyula háborús tematikájú regényeinek nyelvezetét (*Virágzik a mandula, Ne sárgulj, fűzfa!*). Az érdekfeszítő, lebilincselő egységek ugyanakkor azok, amelyek tömörítik a háború borzalmai közt létrejövő, az elbeszélőt elragadó képeket. Ezek kapcsán maga a kanti fenséges tapasztalható: egyszerre a félelem és a csodálat lesz úrrá a szöveg létrehozóján és befogadóján („Egészen pontosan közéjük, szinte a fejük felett exponál. Beleesik a fejük a lángcsóvába. Nézzétek! Sosem láttam így dolgozni a tüzércsapatot. Élvezet nézni! A kis erdőből a gépfegyverek és a gyalogság zúdítja rájuk a tüzet.”, „Figyeljük a bevágódást, a messzi tengeren a nagy digó hadihajókat. Közéjük esik, felvág a hatalmas vízoszlop, visszacsapott és megringanak a nagy hajók a vízen. Milyen szép ezt messziről nézni!”, 46, 144.). A háborúnak, annak velejárójának, nyomának fenségessel párosuló leírását a világirodalom szintén kedveli. Egyik ismertebb szövege W. G. Sebald *Légi háború és irodalom. A rombolás természetrajza* című izgalmas kötete.

A *Háborús emlékek* maga után vonja utolsó passzusában azt a kérdést, hogy vajon a háborút megélt katonák tudnak-e a harcok után élni a társadalomban. A magyarországi állapotok csak erősítik a kételyeinket, hiszen az 1918-as események a zavarra, a fejetlenségre utalhattak. Ezeket a visszatérők végképp nem érthették.

Boros István *Háborús emlékek* című naplója fontos kiadvány, lévén, hogy segíti az olvasót jobban eligazodni a korszakban. A könyv kisebb szerkezeti egyenetlenségei, nyelvi bizonytalanságai az olvasószervező hiányából adódhatnak. A könyv kivitelezése és tartalmi erőnyei azonban túllendítenek minket ezeken a hibákon.